

izraziti joj našu hvalu na tolikoj žrtvi? U spomenicima naše umjetnosti svetiti će se vjekovito u nepotamnjenosti sjajnosti njezino ime, kao što se svete imena njezinih neumarnih praotaca u dogodovštini našega naroda! Tronuti tolikim izvanrednim domorodstvom zanemismo od udivljenja jurve, a koliko bi imali još reći o umetničkom zaisto izvedenju njezine preteške zadaće! Samo neobičnoj visini i krepkosti njezinoga jasnoga i sladkozvučnoga, rēdkom umetnostju izobraženoga glasa moguće je ove tolikom vještinom zapletene uvijek na izvanrednoj visini treptec napēve, kakovi se malo u kojoj operi nalaze, takvim uspjehom izvesti. Kakova plemenita vatra, kakovo duboko čuvstvo prolēvaše se kroz te čarobne glasove! Kolikim dostojanstvom i oduševljenjem kretaše se ova dražetna i velelēpna slika, uzor harvatske krasote i miline! U znak pohvale i zahvalnosti daždjahu proslavljenom umjetnici i domordki iz najotmjerenijih ložah nebrojeno cvētuje i venci na susret — na lēpše jošē cvētuje cvate joj u ushitjenim sarcih svih domorodacah — cvētuje vēčne uspomene!»

2. Te retke Sidonija je zaslužila u punoj mjeri. Jer tumačeći ulogu Ljubice, ona se bila našla pred složenim glumačkim i pjevačkim zadatkom. S glumačke je strane morala iznijeti djevojku koja, rastrzana između ljubavi prema Obrenu i poslušnosti prema ocu, oscilirala u svom vladanju da bi na kraju — vođena suviše uočljivom voljom pisca libreta opere, D. Demetra — pripala čovjeku koga voli. Što se tiče glazbene komponente njezine diionice, Lisinski joj je — sasvim sigurno polazeći od njezinih zavidnih glasovnih mogućnosti — bio namijenio zaista eksponiranu ulogu. Njezine su arije pune koloratura što traže i temeljitu pjevačku tehniku i izraziti koloraturni »fah« u kome su, međutim, jasno prisutni i akcenti dramske kvalitete. Zbog toga je uloga Ljubice kamen kušnje i za današnje koloraturne soprane.

Sedam je puta, u razmaku od 28. 3. do 24. 4. 1846. god. Sidonija s pozornice starog kazališta na Markovu trgu tumačila ulogu Ljubice. Tumačila ju je i u listopadu 1847. god. (23. a možda i 24. 10), kada je djelo bilo izvedeno u čast donošenja odluke Hrvatskog sabora o proglašenju hrvatskog jezika službenim jezikom u Hrvatskoj. Uvijek je bila akklamirana jednako spontanom odobravanjem i slavljena kao ponos nacije.

3. Nastup u listopadu 1847. god. predstavljao je i apogeju njene pjevačke djelatnosti. Nakon toga ona se povlači iz javnog života te živi samo za muža i sina, komu — nakon muževlje smrti (1863) — posvećuje svu svoju pažnju. Smiraj života provodi u Gornjoj Rijeci gdje — sjećajući se zanosnih dana svog mladenaštva i pjevačke karijere — i umire 1884. godine. U zadnjim trenucima možda su joj pred očima spomeni tih dana: zanosna *Uspomenica*..., Vrazova kritika njenih umjetničkih kvaliteta i ovaj — po svoj prilici njegov sonet:

»Zar si dušo, u raj se zaniela,
Gdje se Bogu vječna slava spieva,
Te glas slušaš nebeskih angjelah,
Sve u slici od zemaljskih dievah?»

Srdce tuče — lica su vesela,
Svim iz očuh divna vatra sieva, —
Zašto, odkud sva ta radost vela?
Šuti, slušaj, — Sidonija pjeva!

Oj slavuju, nježne pjesni tvoje
Mlado srdce vrlo dirnut mogu;
I pozvat ga na ljubavne boje;

Al ak hoćeš uzhiti pokušat
I zajedno dignut dušu k Bogu,
Dodi amo Sidoniju slušat.«

Ti dokumenti i nama danas svjedoče o kratkotrajnoj ali neobično plodonosnoj i iznimno važnoj djelatnosti prve hrvatske primadone, kako je naziva Fr. Ks. Kuhač — njezin prvi biograf — a s njim i naša glazbena povijest.

Lovro ŽUPANOVIĆ

Stota obljetnica rada HPD „Rusan” u Virju 1884-1984.

U prvoj polovici 19. st. razvio se Ilirski pokret, čijim se zrelim plodovima mogu smatrati hrvatske novine i književni časopis *Danica Ilirska* 1835/6. g. te osnivanje narodnih čitaonica i zaključak hrvatskog Sabora 1847. g. da se hrvatski jezik uvede kao službeni jezik u urede i škole.

Širi utjecaj toga pokreta pokušala je slomiti mađarska vlada, koja je na vlast dovela 1883. mađarona Khuena Hedervarya koji je vladao 20 godina. Ipak i u tim uvjetima pojavilo se u tadanjoj Vojnoj Krajini u Virju jedno ime koje se i danas spominje i jedno svjetlo koje i danas sjaji. Vatreni Ilirac FERDO RUSAN (1810—1879) osnovao je 1850. g. u Virju »Hrvatsko dobrovoljačko glumišno društvo« koje je kroz nepune tri godine dalo preko 20 različitih predstava, a onda je prestalo djelovati. (Vidi: P. Cvekan: *Virje*, izd. 1976. str. 42—5).

Kao spomen na čovjeka koji je pokrenuo narodnu svijest u Virju, ali koji je već bio mrtav, no spomen i ime u Virju bilo je veoma živo, njegov prijatelj učitelj, školski nadzornik i orguljaš u Virju Franjo Lugarić, osnovao je g. 1879. Hrvatsko pjevačko društvo kojemu je dao Rusanovo ime. Budući da su pravila društva potvrđena 1884. g., ta se godina bilježi kao godina osnivanja društva.

Kroz tih 100 godina društvo je prolazilo kroz mnoge krize i poteškoće, ponajčešće financijske, pa organizacijske, poteškoće sa zborovodama i druge. Bilo je vrhunskih uspjeha, ali i kriza koje su prijetile i potpunim rasapom. Iza prvog svjetskog rata društvo opet oživljuje, proširuje se pa priređuje i dramske točke, te folklorne i tamburaške, što se može smatrati i počecima istoimenih sekcija koje i danas djeluju.

»Rusan« nastupa u prijašnja vremena često i kao crkveni zbor. Pa su mu i crkveni organisti bili i zborovode kao i sam osnivač Franjo Lugarić († 1902) i nedavno preminuli Franjo Pajca († 1984). Danas cjelovito društvo ne može u crkvi nastupati, ma da ima dosta pjevača koji nastupaju i u crkvenom zboru župe sv. Martina u Virju. Zanimljivo je spomenuti da je g. 1908. »Rusan« pjevao podoknicu biskupu Ivanu Krapcu dok se radi krizme nalazio u Virju, a bakljadu su izvodili članovi vatrogasnog društva.

šnjim članovima od kojih su većina aktivni i u crkvenom zboru. U toku večeri promovirana je i knjiga: »Hrvatsko pjevačko društvo RUSAN Virje 1884—1984«, zatim novoizdana gramofonska LP ploča sa 19 izvornih pjesama podravskog kraja u izvedbi »Rusana« i knjiga: *Virje na razmeđu stoljeća* broj 2.

Pravi muzički doživljaj priređen je nastupom pjevačkih i folklornih društava u nedjelju 20. svibnja ispred nove škole u Virju. Nastupili su slijedeći pjevački zborovi:

Mali zbor HPD »Rusan« i tamburaši 1984. g.

Stota obljetnica HPD »Rusan« slavljenja je u mjesecu svibnju kroz 10 dana raznim priredbama i gostovanjima. Organiziran je susret pjevačkih društava u Đurđevcu, općinski susret limenih glazbi kod Rusanovog spomenika u parku u Virju, priređene su izložbe: »Virovski slikari i kipari«, »Filatelistička izložba«, »Izložba rukotvorina« žena iz Virja, »Izložba umjetničke fotografije Dražena Pokeca«, gostovanje kazališta iz Virovitice, mali zborovi iz Kalinovca i Molvi, te učenici Muzičke škole iz Bjelovara. A gostovao je i Kino-klub »Slavica« iz Pitomače sa filmovima za najmlađe.

Vrhunac proslave zbio se u subotu i nedjelju 19. i 20. svibnja 1984. Na svečanoj sjednici bili su prisutni visoki predstavnici Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SRH, koji su u ime Prosvjetnog Sabora SRH uz dobre želje »Rusanu« poklonili »muzičku ediciju koja je izdana za potrebe amaterskih pjevačkih društava«. Zatim su podijeljena priznanja zaslužnim i dugogodi-

— HGPD »SLOGA« iz Pitomače, koji su u svom programu imali i jedan *Ave Maria* što je od široke publike vrlo toplo primljeno.

- HORKUD »Golub« iz Bjelovara
- »Petar Preradović« iz Đurđevca
- Pjevački zbor iz Kuzminca (muški)
- Pjevački zbor HPD »Rusan« Virje.

Nastupile su i ove folklorne grupe:

- Gornje Jesenje
- Grabrovnica
- Folklorna sekcija HPD »Rusan«
- Mali zbor i tamburaši HPD »Rusan«
- Ritmička sekcija HPD »Rusan«

Bili su to dani slavlja, pjesme, razdraganosti, zanosa i ponosa. Čitavo mjesto se veselilo i slavilo i kao da se negdje u dubini duša ukorjenjivalo jedno mišljenje i uvjerenje, da je pjevanje plemenit napor tako bliz onoj narodnoj mudrosti: »Tko pjeva, zlo ne misli«. A preko toga i onoj kršćanskoj koja uzdiže gore: »Tko pjeva, dvostruko moli«.

Gustav KUZMIC